

Abstract

Cartoon...An Essential Instructional Media

Pan Sookcharoen

Depicts cartoon, a graphic media which is portrayed by lines and color, as an indispensable instructional media for all levels of education. Describes the roles and qualification of cartoon in expressing thinking, imagination, sarcasm, as well as caricature. Classifies four major types of cartoon, noting political cartoon, humor cartoon, comic strip, and cartoon film. Reveals how cartoon can be utilized in teaching and learning methods and considers in what position we employ cartoon. Discusses how we can transfer idea or thinking into cartoon, and in what condition. Introduces method for practicing cartoon-drawing together with illustrations.

ครุภัณฑ์วิทยาลัย

การ์ตูน.....สื่อการสอนอย่างสำคัญ

พิน สุขเจริญ*

การ์ตูนเป็นสื่อกราฟิกอย่างหนึ่ง ที่แสดงออกด้วยการขีดเขียนโดยใช้เส้นหรือสีอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างประกอบกันสร้างเป็นภาพสัญลักษณ์ที่ใช้แทนตัวบุคคล ความคิด สถานการณ์ ใช้เป็นสื่อนำความคิดหรือใจแก่ผู้ดู คุณสมบัติหรือลักษณะที่โดดเด่นของการ์ตูนก็คือ การผสมผสานทั้งภาพและถ้อยคำเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมกลมกลืน การ์ตูนถูกใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารในหลาย ๆ ด้าน เช่น เพื่อการโฆษณา ประชาสัมพันธ์หรือแม้แต่การโฆษณาชวนเชื่อ และที่สำคัญการ์ตูนสามารถใช้เป็นสื่อเพื่อเผยแพร่ถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม และเป็นสื่อการสอนที่ตีความ

เมื่อเรากล่าวถึงการ์ตูนในแง่ของการ์ตูนเพื่อสื่อการสอนแล้ว ย่อมจะต้องหมายถึงการมีผู้ส่งและผู้รับ คือ ครู และนักเรียน ตามความคิดเดิม เคยมีเข้าใจกันว่า การ์ตูนสร้างขึ้นเพื่อให้เด็กอ่านเพื่อความบันเทิง หรือความขบขัน แต่ความจริงการ์ตูนนับว่าเหมาะสมกับทุกเพศทุกวัยที่รักการอ่านและใช้ ความคิดเพราะว่าการ์ตูนจะให้แง่คิดที่ซ่อนเร้นแฝงอยู่อย่าง มีเสน่ห์ ในตัวของการ์ตูนเอง

การ์ตูนมีบทบาทในหลาย ๆ วงการเช่น วงการค้า วงการศึกษ ในด้านการ์ตูนนี้ การ์ตูนจะถูกนำไปใช้เป็นภาพสำหรับโฆษณาสินค้าในด้านการผลิตภาพ หรือแม้แต่ภาพยนตร์ก็มีการผลิตการ์ตูนชนิดที่เคลื่อนไหวได้ ทำให้ดูมีชีวิตชีวา ในด้านการศึกษา การ์ตูนจะช่วยให้การสอนได้ผลดีขึ้นเพราะครูควรจะเป็นผู้ มีอารมณ์ดี มีอารมณ์ขัน การสอนมีเทคนิคการสร้าง ความสนใจและอารมณ์ขันเสมอจะทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนดีกว่าการสอนที่ไม่มีอารมณ์ขบขัน หรือการ์ตูนเข้ามาช่วยเพิ่มบรรยากาศทำให้สภาพการเรียนการสอนไม่ว่างเหงาหาวนอน เพียงแต่ ผู้สอนรู้จักหรือมีศิลป์ในการเลือกใช้การ์ตูนให้เหมาะสมเท่านั้น

*พิน สุขเจริญ อก.บ.,จ.ม. นักวิชาการโสตทัศนศึกษา หน่วยงานโสตทัศนศึกษากลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทบาทของการ์ตูนที่เกี่ยวข้องกับสื่อการสอนนั้น มีความจำเป็นแทบทุกระดับการศึกษา นับตั้งแต่เด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่เลยทีเดียว คุณสมบัติที่แท้จริงของการ์ตูนนั้นแสดงถึงความคิด ความคิดฝัน เสียสิ่งที่ทำยที่เหมือนจริง หรือเกินความจริง และให้ความขบขันแก่ผู้ดู บางทีเรา เรียกการ์ตูนว่าภาพล้อ (Caricature) ในความหมายของภาพล้อนี้มักเป็นภาพล้อทางการเมือง

ชนิดของการ์ตูน แบ่งออกเป็นชนิดใหญ่ ๆ ได้ คือ

1. การ์ตูนการเมือง (Political Cartoon) เขียนเป็นสัญลักษณ์ที่เด่นมักเน้นเกินความเป็นจริง เช่น ภาพบุคคลสำคัญของประเทศ หรือทิวทัศน์

2. การ์ตูนตลก (Humour Cartoon) เขียนขึ้นเพื่อสร้างอารมณ์ขัน อาจตลกตลก เยาะเย้ย ประชดประชัน แม้จะเกินความจริงไปบ้างแต่ก็ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ๆ เช่น การ์ตูนของ ประยูร จรรยาวงศ์, ชัย ราชวัตร หรือ ต่วยตูน เป็นต้น

3. การ์ตูนเรื่อง (Comic Strip) อาจเป็นเรื่องสั้น ๆ หรือยาวแบ่งเป็นตอน ๆ ก็ได้ ในเล่มอาจเป็นเรื่องเดียว หรือหลายเรื่องก็ได้ จึงเป็นที่แน่นอนว่ารสชาติจะต้องมีมากหลายและถูกกับรสนิยมของผู้อ่านระดับต่าง ๆ

4. ภาพยนตร์การ์ตูน ดึงดูดความสนใจผู้ดูได้ดีกว่าการผลิตการ์ตูนชนิดอื่น เพราะเป็นภาพที่เคลื่อนไหวได้ มีชีวิตชีวา บางครั้งก็เกินเลยจากความเป็นจริง ซึ่งก็ไม่ถือเป็นสิ่งที่ผิด หากแต่เป็นคุณลักษณะหรือ Character พิเศษของการ์ตูนโดยแท้

เนื่องจากการ์ตูนมีลักษณะสร้างสรรค์และริเริ่ม ทำให้ผู้เขียนการ์ตูนคิดสร้างภาพออกมาในรูปแบบต่าง ๆ กัน และถือเป็นแบบฉบับหรือเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่ลอกเลียนแบบผู้ใด

ในแง่การเรียนการสอน การ์ตูนสามารถ นำ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้มากคือ

ก. ใช้เป็นสิ่งที่เร้าหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ บทเรียน หรืออาจใช้เป็นตัวนำเข้าสู่บทเรียน

ข. ใช้อธิบายให้เกิดความเข้าใจบทเรียน การเรียนในหลาย ๆ วิชาสามารถนำการ์ตูนเข้ามาร่วม ด้วยการเขียนการ์ตูนประกอบบทเรียน จะทำให้ผู้เรียนสนใจมากกว่าอธิบายอย่างเดียว

ก. ใช้เป็นกิจกรรมของผู้เรียน โดยกำหนดให้ผู้เรียนเขียนภาพการ์ตูนง่าย ๆ หรืออธิบายเรื่องหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น การบรรยายเหตุการณ์หรือเขียนการ์ตูนจากนิทาน ฯลฯ ซึ่งนับว่าการประกอบกิจกรรมเช่นสร้างสรรค์แก่ผู้เรียนอย่างยิ่ง

กิจกรรมของผู้เรียนอาจเป็นการเขียนการ์ตูนบรรยายภาพ เช่น การแต่งความ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ในแต่ละเรื่องที่แตกต่างกันไปตามความคิดของแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน ภาพ ๆ เดียว ผู้เรียนอาจมีความเห็นไปคนละแง่และต่างก็มีเหตุผลด้วยกันทั้งคู่ก็ได้

เราใช้การ์ตูนในแง่ใดบ้าง

ก. ในแง่ผู้อ่านหรือผู้ดูผู้ชมโดยทั่ว ๆ ไป

น้อยคนนักที่อ่านหนังสือออกเข้าใจภาษาของตนเป็น อย่างดีจะไม่ชอบสิ่งที่เรียกว่าการ์ตูน แม้บางทีเพียงแต่รูปภาพก็เข้าใจภาษาของการ์ตูนที่แปลออกเป็นภาษาที่ผู้ดูเข้าใจได้ดีโดยไม่ต้องมีคำอธิบายใด ๆ เลย ยิ่งกว่านั้นการ์ตูนยังมีจุดเด่นที่ภาพชนิดใด ๆ ก็ให้ความรู้สึก เช่น การ์ตูนไม่ได้ก็คือ ความขบขัน การ์ตูนที่สร้างขึ้นมีหลายรูปแบบ อาทิ เช่น การ์ตูนเงียบ (Gag Cartoon) หรือการ์ตูนเรื่อง (Comic Strip) การ์ตูนขำขัน (Humour Cartoon) หรือไม่ก็การ์ตูนการเมือง (Political Cartoon) เป็นต้น

ข. ในแง่ของผู้เรียนหรือนักศึกษา

การ์ตูนมีบทบาทต่อการเรียนการสอนในแง่ที่ว่าเราสามารถ ใช้การ์ตูนเป็นตัวนำเข้าสู่บทเรียน ใช้การ์ตูนช่วยสร้างบรรยากาศที่สนุกสนานแสดงภาพพจน์ที่ชัดเจน ช่วยเพิ่มหรือช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในบทเรียนมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาทดลองสอนภาษาด้วยการ์ตูนในการสอนระดับ Intermediate และ Junior High School จากผลการทดลองของ Thorndike ปรากฏว่าเด็กเรียนอย่างตั้งใจ สนใจ จากการทดลองนี้มีข้อค้นพบที่น่าสนใจก็คือ ผู้เรียน ที่อ่านหนังสือการ์ตูน 1 เดือนต่อ 1 เล่ม ผู้เรียนจะอ่านได้เป็น 2 เท่าของคำต่าง ๆ จากหนังสือที่จะต้องอ่านภายใน 1 ปี นอกจากนี้ยังได้ทดลองสอนในวิชาอื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ อีกด้วย และยังมีนักวิจัยอื่น ๆ ได้ทดลองสอนเป็นการเปรียบเทียบระหว่างการสอนโดยใช้การ์ตูนกับการสอนโดยตำรา ผลปรากฏว่าผู้เรียนจากหนังสือการ์ตูนจะมีคะแนนเฉลี่ยมากกว่ากลุ่มผู้เรียนจากตำรา ดังนั้เป็นต้น

เราจะถ่ายทอดความคิดมาสู่ภาพที่เรียกว่าการ์ตูนได้อย่างไร

เราได้เคยได้ทราบมาแล้วว่าการ์ตูนเป็นสิ่งที่คนเราสร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นตัวแทน (ตัวละคร) ที่ต้องการเพื่อเป็นตัวละครแสดงบทบาทอาจล้อเลียน ประชดประชัน เปรียบเทียบความหมายของการงาน แต่เดิมนั้นมุ่งให้เป็นสิ่งแสดงซ้ำชั้น ล้อเลียนในอดีต เคยมีผู้กล่าวว่า การ์ตูนที่สร้างสรรค์กันขึ้นมากเพื่อพวกกรรมกร ไร่ไถหรืออ่านกันเท่านั้น แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบันเราก็จะสามารถบอกได้อย่างไม่กระตาคปากว่า การ์ตูนเป็นสิ่งที่มนุษย์แทบทุกคนเข้าใจและนิยมอ่านหรือดูเพื่อความรอบรู้และความบันเทิง จึงอาจกล่าวได้ว่า การ์ตูนเป็นที่ชื่นชอบของชนทุกชั้นในสังคมนับตั้งแต่ผู้ที่ไม่รู้หนังสือจนกระทั่งผู้คงแก่เรียนนั้นทีเดียว

หลายคนบอกว่าการ์ตูนเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย ๆ เพราะไม่ต้องทำให้เหมือนจริงทุกประการ การ์ตูนผิดเพี้ยนจากความจริงได้บ้าง เช่น การแสดงออกของการ์ตูนเกินจากความเป็นจริงในธรรมชาติก็ไม่ถือว่าผิด รูปคนในแบบฉบับของการ์ตูนอาจเขียนหัวมือ นิ้วเท้า เป็น 4 นิ้วบ้างก็ได้

ผู้ที่จะถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นภาพที่ต้องการได้ต้องมีเงื่อนไขอะไรบ้าง

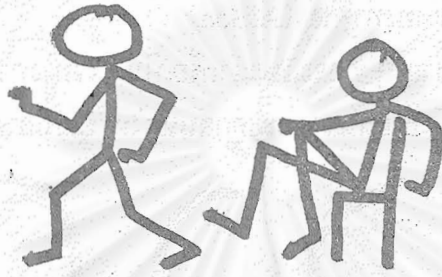
เงื่อนไขที่สำคัญที่สุดที่ผู้ฝึกหัดจะต้องมี

- ก. มีฝีมือทางวาดเขียนบ้างเล็กน้อย
- ข. ชอบดูหรืออ่านการ์ตูนเสมอ ๆ
- ค. ฝึกเขียนภาพเสมอ
- ง. พิจารณาวิเคราะห์แนวคิดของผู้เขียนเรื่องให้เข้าใจ
- จ. ฝึกให้ชอบทำเหมือนนักที่เราชอบดูให้ได้

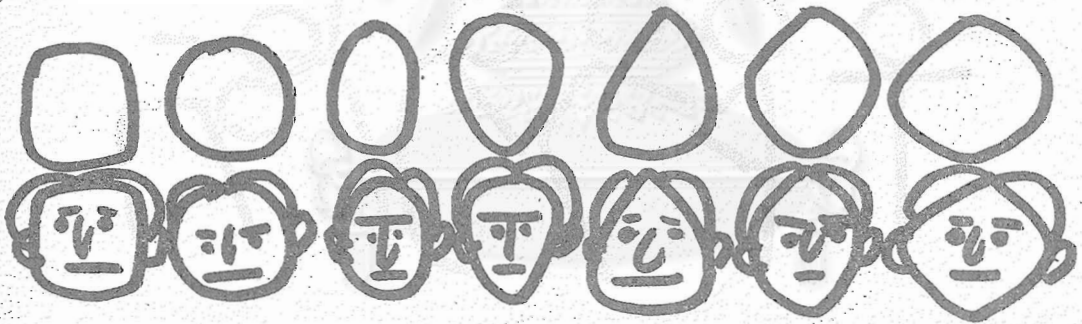
การฝึกเขียนการ์ตูนจะเริ่มต้นที่จุดไหนก่อนดี

การเขียนภาพการ์ตูนจะว่าง่ายก็คงจะถูกต้องสำหรับผู้ที่ชอบการเขียนการ์ตูน และหากจะพูดว่ายากก็คงจะไม่ผิดอีกสำหรับผู้ที่ไม่เคยฝึกฝนหรือผู้ที่ฝึกฝนที่ยังขาดความชำนาญ แต่เราก็พอจะหวังได้ว่า หากผู้ใดเรียนรู้และฝึกฝนมาบ้างก็พอจะช่วยตัวเองได้บ้างไม่มากนักน้อย ดังจะกล่าวและชี้แนวทางวิธีการฝึกฝนการเขียนการ์ตูน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการนำเอาการเขียนการ์ตูนไปใช้กับวิชาชีพที่ตนเกี่ยวข้องได้บ้าง แม้จะไม่เก่งเท่าช่างเขียนแต่ก็พอจะเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่ต้องการเริ่มต้นที่ถูกต้อง กล่าวคือการเขียนการ์ตูนที่มักมีปัญหาต่อผู้เขียนหรือผู้ฝึกฝนก็คือการกำหนดรูปคน หรือการกำหนดภาพสัตว์ ในขั้นนี้จะให้แนวทางในเรื่องของการกำหนดรูปคน

ปกติคนเรามีสวนประกอบที่มองเห็นภายนอกเป็นตัวเป็นคนขึ้นมาย่อมประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๆ คือ ศีรษะ กอ ลำตัว แขน ขา มือ เท้า หากจะประกอบเป็นภาพก็จะได้ภาพคนที่ เป็นลักษณะการ์ตูนชนิดที่เรียกว่า Stick figure คือ (ตุ๊กตา)

ในรูปแบบที่แสดงข้างบนนี้เป็นการรวมแต่ละส่วนเข้าด้วยกัน เราจะต้องมาศึกษาใน แต่ละส่วนให้เข้าใจและเพิ่มทักษะยิ่งขึ้น ด้วยการศึกษเปรียบเทียบ และฝึกฝนการเขียนอยู่เสมอ เช่นการเขียนการ์ตูนหน้าคนเราจะต้องเข้าใจว่าคนเรานั้น มีรูปร่างของหน้าหลายอย่างที่สามารรถ เขียนได้คือ

รูปใบหน้าของคนในหลายรูปแบบของการ์ตูนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสดงความรู้สึกใน เรื่องอารมณ์ การแสดงออกในหลาย ๆ อารมณ์ เช่น รู้สึกยินดี รัก โกรธ กลียุค หัวเราะ ร้องไห้ ฯลฯ ฟังสังเกตภาพข้างล่างนี้ให้ดี

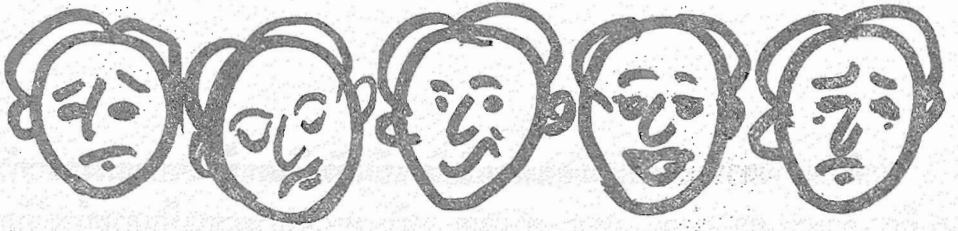
เฉย

ยิ้ม

โกรธ

ประหลาดใจ

ตะโกน

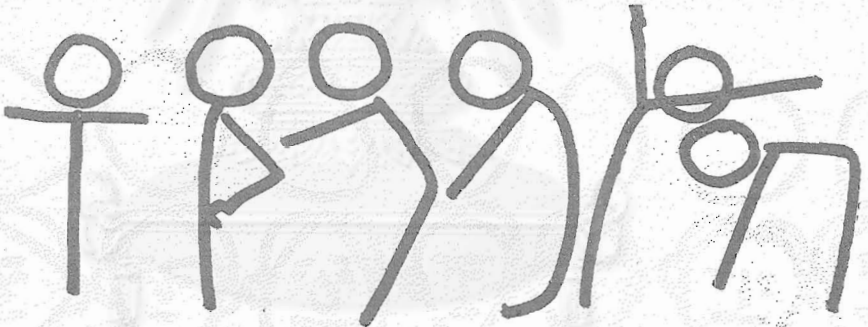
เศร้า ฉงน ยิ้ม หัวเราะ ร้องไห้

การเขียนลำตัว แขน ขา แสดงท่าทาง (Action)

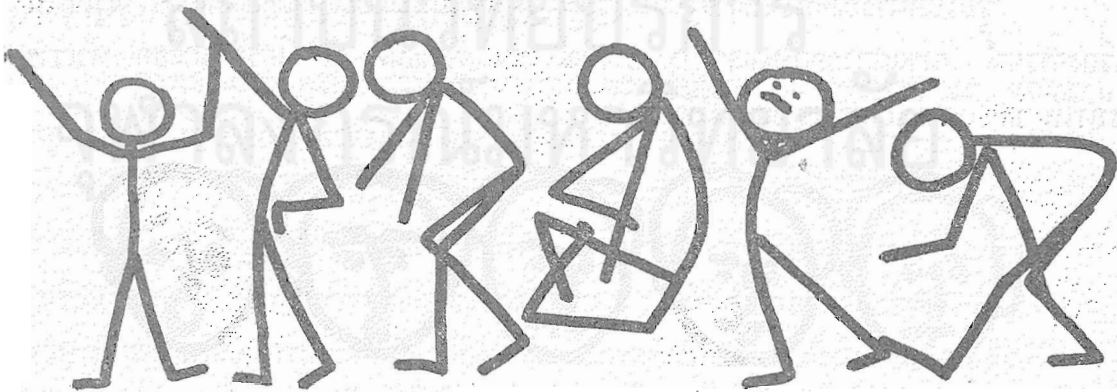
ขั้นตอนการเขียนง่าย ๆ ที่จะแนะนำเพื่อเป็นแนวทางการเขียนขั้นก้าวหน้าต่อ ๆ ไป ก็คือ เส้นข้างล่างที่กำหนดให้เป็นเส้นของกระดูกสันหลังหรือเส้นลำตัว

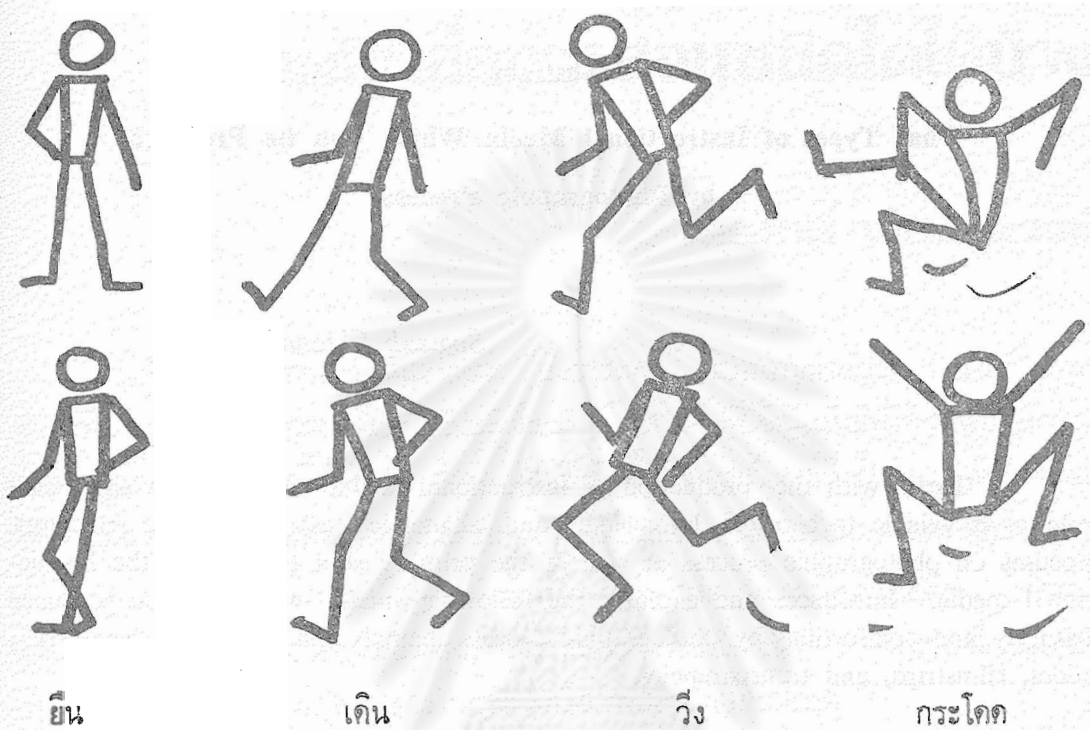
เส้นที่แสดงข้างบนนี้ เมื่อนำมาประกอบเป็นท่าทางของคนเราก็จะเป็นดังนี้

อีกขั้นหนึ่งจากภาพ ภาพขั้นมูลฐานพัฒนาอีกเปลี่ยนแปลงให้เป็น.....

และจะปรากฏเป็นท่าทาง (Gesture) ตามลักษณะของแต่ละ Action

บรรณานุกรม

เสน่ห์ ธนารัตนเสถียร, *หลักการเขียนโปสเตอร์และภาพสัตว์* พระนคร : ไทยสัมพันธ์, 2506.

ถาวรธณ โฉมเจลา, *ผลดีและผลเสียจากการอ่านหนังสือการ์ตูนของเด็กชั้นประถมศึกษา* วิทยาลัยนิพนธ์ปริญาตรี คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2504.

กลุ่มส่งเสริมสื่อมวลชนเพื่อเด็ก *การ์ตูนเพื่อพัฒนาเด็ก* คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2503.

อาเธอร์ อสา เบอร์กเกอร์ "พิจารณาการ์ตูนฉบับอย่างจริงจัง," *เสรีภาพ*, ฉบับที่ 31 : 23-24, 1980.

Brown, James W., *A-V Instructional Materials and Methods?* New York : McGraw-Hill, 1964.